

УДК 316:624

**І. П. Рущенко,
О. О. Сердюк**

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ СЛОБОЖАН:
БЕРЕЗЕНЬ – КВІТЕНЬ 2014 РОКУ**

Дослідження побудовано на даних опитування жителів Харкова та Харківської області, що проводилося у березні – квітні 2014 р. за підтримки Харківської обласної державної адміністрації. Дані опитування засвідчують, що Слобожанщина за світосприйняттям населення є невід’ємною частиною України – абсолютна більшість опитаних не припускає дезинтеграції країни. Проте у суспільно-політичних настроях присутня і ідея федеративного устрою. 44 % респондентів воліє бачити мирне вирішення кризи на шляху взаємопорозуміння та об’єднання усіх політичних сил довкола збереження миру та цілісності проти 17 % тих, що прагнуть продовження боротьби за домінування певних політичних інтересів. Політична активність харків’ян переважно поширюється на цілковито мирні дії, серед яких на першому місці – участь у виборах. Третина – не готові взагалі брати участь у публічних акціях. Певна частка респондентів (до 30 %) висловила готовність особисто залучатися до дій міліції з підтримки громадського порядку.

Ключові слова: суспільно-політичні настрої, політична активність, соціально-політична криза, респонденти, соціологічне опитування.

Соціологам Харківського національного університету внутрішніх справ випала нагода зробити соціологічний вимір суспільно-політичних настроїв жителів м. Харкова та Харківської області в один з найбільш драматичних періодів української історії. Складається уя-

влення, що в цих непростих умовах, коли країна знаходиться на порозі громадянської війни, ніхто вже не цікавиться громадською думкою, бо ставка робиться не на демократичні процедури, а на насильство. Проте громадську думку скасувати неможливо, фундаментальні світоглядні орієнтири, поточні настрої обов'язково будуть впливати на політичну ситуацію. І цим зумовлена актуальність соціологічного дослідження, результати якого наведено у статті.

Здійснення польового етапу соціологічного дослідження проводилось у два етапи: 1-й етап – опитування мешканців м. Харкова, яке проводилося Харківським національним університетом внутрішніх справ 22–23 березня 2014 року; 2-й етап – опитування мешканців Харківської області, яке проводилося Департаментом масових комунікацій Харківської обласної державної адміністрації з 1 по 15 квітня 2014 року.

Обсяг вибіркової сукупності склав 1200 респондентів. Параметри вибіркової сукупності в цілому відображають модель генеральної сукупності, обсяг якої складає 2 736 085 чол. (01.03.2014), і відповідають вимогам щодо репрезентативності – похибка результатів складає $\pm 2,26\%$ (при довірчій вірогідності 95 % і варіативності 20 %).

Опитування проводилось методом структурованого особистого інтерв'ю «віч-на-віч» (face-to-face). Інтерв'ю включало 25 питань. Отримані дані були математично оброблені за допомогою програмного пакета для статистичної обробки даних соціологічних опитувань SPSS (v. 22.0).

Обмежимося викладом змісту відповідей на найбільш суттєві питання, які характеризують суспільно-політичні погляди жителів регіону. Перед респондентами ставилося питання: «Яким би Ви хотіли бачити державне майбутнє України?». В таблиці 1 наводяться дані розподілу відповідей.

Таблиця 1

Процентний розподіл відповідей на запитання «Яким би Ви хотіли бачити державне майбутнє України?» серед мешканців Харківської області в цілому та мешканців м. Харкова

По області в цілому			По м. Харкову		
Єдина країна в існуючих кордонах	Федеративна країна в існуючих кордонах	Припускаю відокремлення окремих територій від України	Єдина країна в існуючих кордонах	Федеративна країна в існуючих кордонах	Припускаю відокремлення окремих територій від України
58,7 %	26,1 %	15,2 %	50,9 %	28,2 %	20,9 %

На наш погляд, отриманий розподіл не є випадковим, він зумовлений, передусім, етнічним складом як області в цілому, так і міста зокрема. В таблиці 2 наводимо дані Всеукраїнського перепису населення 2001 р. щодо етнічного складу регіону.

Таблиця 2

**Дані Всеукраїнського перепису населення 2001 р.
щодо етнічного складу Харківського регіону**

По області в цілому			По м. Харкову		
Українці	Росіяни	Інші етнічні групи	Українці	Росіяни	Інші етнічні групи
70,7 %	25,6 %	3,7 %	61,0 %	34,2 %	4,8 %

Отже, зменшення частки етнічних українців у місті позначається на відносному зменшенні прихильників унітарності, і навпаки. Це є статистичною тенденцією, і вона не розкриває мотиви вибору кожної окремої людини (тобто серед росіян за походженням є прихильники унітаризму або етнічні українці можуть мати з цього приводу окрему думку, проте сама тенденція підкоряється закону великих чисел). Ця закономірність, безумовно, простежується за усіма без винятку регіонами України, хоча конкретні процентні частки змінюються залежно від питомої ваги українців у соціальній структурі суспільства. Українці залишаються, образно кажучи, стрижнем політичної нації, і це є ґрунтовним фактом соціально-політичної реальності. Російське питання на Сході України є також фактом, на який не можна не зважати: певні прошарки росіян, переважно старшого віку, залишаються не інтегрованими до складу нації. Ми не будемо зупинятися на причинах цього явища, бо це є окремою і складною темою. Зазначимо, що молоді люди складають більш когерентну масу, де етнічні розбіжності відходять на другий план.

З поглядами на державний устрій країни корелюються ідентичності жителів регіону (див. табл. 3).

Таблиця 3

**Процентний розподіл відповідей на запитання
«Якою мірою Ви відчуваєте себе ... ?» (% до тих, хто відповів)**

Ким вважають себе опитані	Повною мірою	Значною мірою	Малою мірою	Зовсім не відчуваю	Важко відповісти
Громадянином України	63,9	19,5	8,4	4,5	3,7
Харків'янином	61,4	21,0	8,9	5,4	3,3
Патріотом Харківщини	48,7	25,7	11,4	7,6	6,7
Патріотом України	40,2	27,1	15,3	10,2	7,1
Європейцем	14,1	8,7	15,8	45,7	15,7
Громадянином іншої країни	9,6	8,8	11,3	58,9	11,4

Закономірність тут полягає у тому, що особи, які не відчують себе громадянами України і не вважають себе патріотами, припускають поділ країни; і навпаки – оскільки в регіоні домінують патріотичні настрої, то очевидним є вибір харків'ян на користь збереження країни в існуючих кордонах. Натомість у регіоні є певна соціальна база (близько 15 відсотків населення) для політичного сепаратизму. І хоча у більшості, як засвідчило опитування, ці люди не схильні до активних дій (див. далі на рис. 2), проте, за умов штучної мобілізації та фінансування, до сепаратистських чи квазі-сепаратистських акцій (під гаслами федералізації та суверенізації регіону), до відповідних масових заходів можна долучати кілька сотень або навіть тисяч осіб.

Дослідження зафіксувало суттєве соціально-психологічне напруження: значні прошарки слобожан гостро переживають кризову ситуацію. До «зовнішнього» інформаційного тиску та збудження додаються і конфлікти поміж близькими, знайомими, колегами по роботі на ґрунті політичних розбіжностей: на це вказали 39 % опитаних (мали одну або більше конфліктних ситуацій). «Градус» напруження було зафіксовано за шкалою психоемоційного стану, яку наведено у таблиці 4. Більш ніж половина опитаних оцінюють власний стан зі знаком «-». Майже кожен п'ятий з опитаних відчуває тривогу та пригніченість.

Таблиця 4

**Процентний розподіл відповідей на запитання
«Як би Ви оцінили власний душевний (психоемоційний) стан
в останні дні?» (% до тих, хто відповів)**

Вкрай позитивний (радість і підйом)	Скоріше позитивний, ніж ні	Звичайний («як завжди»)	Скоріше негативний, ніж позитивний	Вкрай негативний (тривога та пригніченість)
3,7	15,5	26,5	34,9	19,3

Як видно з даних, що наведені у таблиці 5, респонденти на момент опитування пов'язували напруження переважно з ситуацією в інших регіонах країни. Можливо, саме це пояснює значну частку тих, хто не піддався тривозі. До того ж дослідження зафіксувало чималий прошарок тих, хто слабо цікавиться суспільно-політичною ситуацією (7,7 % – зовсім не цікавляться, 30,4 % – цікавляться час від часу). Певна пасивність у політиці завжди вирізняла ментальність слобожан, принаймні, значних прошарків жителів регіону.

Таблиця 5

**Процентний розподіл відповідей на запитання
«Наскільки, на Ваш погляд, напружена суспільно-політична
ситуація в Україні та м. Харкові?» (% до тих, хто відповів)**

Регіон	Ситуація звичайна	Злегка напружена	Помітно напружена	Сильно напружена	Ситуація критична
В Україні	6,3	10,8	28,5	31,8	22,7
В м. Харкові	12,7	24,6	31,5	22,3	8,9

Зосередженість на власних проблемах, сімейних справах, егоцентризм простежуються у відповідях щодо того, як себе треба поводити під час кризи. Це стає очевидним із аналізу даних, що наведені на рисунку 1. Ми бачимо, що активну позицію можуть зайняти порівняно невеликі частки населення. Більшість опитаних обирають пасивний шлях, що передбачає тактику «пережити важкі часи, спираючись на близьких людей».

Рис. 1. Процентний розподіл відповідей на запитання Який Ваш особистий план пережити цей «смутий час»? (% до усіх). Сума показників не дорівнює 100 %, тому що респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповідей

Політична активність харків'ян переважно поширюється на цілковиті мирні дії, серед яких на першому місці – участь у виборах. Третина – не готові взагалі брати участь у публічних акціях протесту.

Це наглядно демонструє розподіл відповідей на питання «В яких акціях соціального протесту Ви особисто були б готові взяти участь?» (див. рис. 2). Радикалізм – не в ментальності пересічних слобожан.

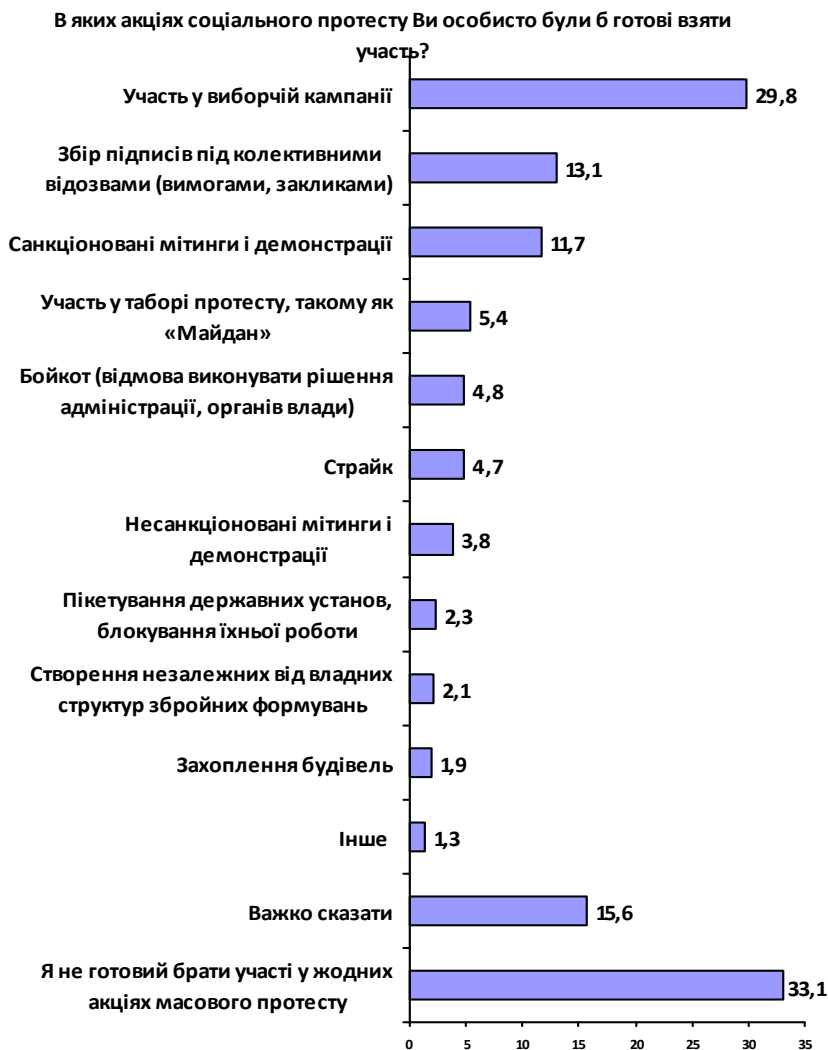

Рис. 2. Процентний розподіл відповідей на питання «У яких акціях громадського протесту Ви особисто були б готові взяти участь?» (% до усіх). Сума показників не дорівнює 100 %, тому що респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповідей

Більш за усе харків'яни зацікавлені у збереженні матеріальних гарантій та відновленні спокою у регіоні. Це стає очевидним з розподілу відповідей на питання, яке стосувалося пріоритетів місцевої влади (усього 12 позицій для вибору респондентами). На першому місці (66,3 %) – збереження соціальних виплат, пенсій, зарплат; на другому (41 %) – боротьба зі злочинністю, бандитизмом.

Певна частка слобожан вважає за доцільне, аби громадяни залучалися до дій міліції з підтримки громадського порядку. Як бачимо з гістограми на рисунку 3, «голоси» про та contra фактично поділено навпіл.

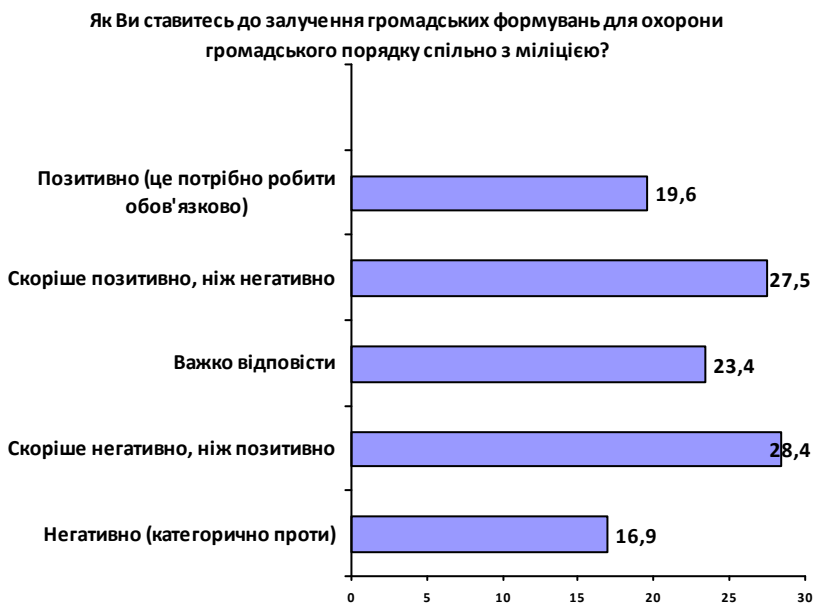

Рис. 3. Процентний розподіл відповідей на питання «Як Ви ставитесь до залучення громадських формувань для охорони громадського порядку спільно з міліцією?» (% до тих, хто відповів)

Проте далеко не кожний громадянин готовий особисто підтримати роботу правоохоронців (див. рис. 4). Але і 30 відсотків опитаних, які в сумі позитивно ставляться до співпраці з міліцією, засвідчують високий мобілізаційний потенціал. Соціальна мобілізація в умовах кризи є потужним резервом у ситуації, коли державні сили структури виявилися «не на висоті» і не зуміли дати ефективну відсіч сепаратизму та тероризму.

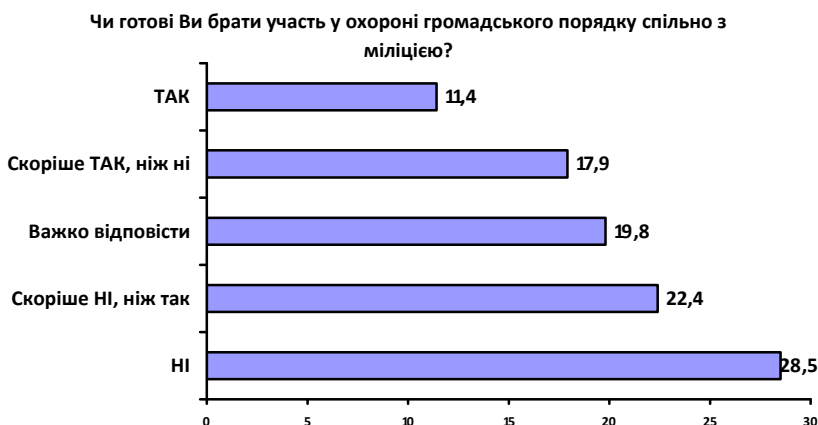

Рис. 4. Процентний розподіл відповідей на питання «Чи готові Ви брати участь у охороні громадського порядку спільно з міліцією?» (% до тих, хто відповів)

У цілому дані опитування засвідчують, що Слобожанщина за світосприйняттям населення є невід'ємною частиною України – абсолютна більшість (до 85 % опитаних) не припускає дезінтеграції країни. Проте у суспільно-політичних настроях присутня і ідея федеративного устрою. Відносна більшість респондентів (44 %) воліла бачити мирне вирішення кризи на шляху взаємопорозуміння та об'єднання усіх політичних сил довкола збереження миру та цілісності (проти 17 %, що прагнуть продовження боротьби за домінування певних політичних інтересів). І хоча слобожани є доволі пасивними у політичному контексті, значні прошарки населення зацікавлені у наведенні порядку і можуть надати в цьому практичну допомогу правоохоронним органам.

Надійшла до редколегії 05.06.2014

Рущенко И. П., Сердюк А. А. Социально-политические настроения слобожан: март – апрель 2014 года

Исследование построено на данных опроса жителей Харькова и Харьковской области, проведённого в марте – апреле 2014 г. при поддержке Харьковской областной государственной администрации. Данные опроса свидетельствуют, что Слобожанщина по мировосприятию населения является неотъемлемой частью Украины – абсолютное большинство опрошенных не допускают дезинтеграции страны. Однако в общественно-политических

настроениях присутствует и идея федеративного устройства. 44 % респондентов желают мирного разрешения кризиса и объединения всех политических сил на пути сбережения мира и целостности, в отличие от 17 % тех, кто настроен на продолжение борьбы для доминирования определённых политических интересов. Политическая активность харьковчан связана с целиком мирными действиями, среди которых на первом месте – участие в выборах. Треть – вообще не готовы принимать участие в публичных акциях. Определённая часть респондентов (до 30 %) выразила готовность лично участвовать в деятельности милиции по поддержанию общественного порядка.

Ключевые слова: социально-политические настроения, политическая активность, социально-политический кризис, респонденты, социологический опрос.

Rushchenko I. P., Serdiuk O. O. Social and political attitudes of Slobozhanschina: March – April 2014

This article is based on a survey of residents of Kharkiv city and Kharkiv region (this region self-named Slobozhanschina), conducted by sociologists of Kharkiv National University of Internal Affairs in March – April 2014, with the support of Kharkiv Regional State Administration. Sampling parameters generally reflect the model of the total population, which amounts to 2 736 085 (on 01.03.2014), and meet the requirements of representativeness – the error is $\pm 2,26$ % (with a confidence level of 95 % and 20 % of the variance).

Overall, the survey data shows that the worldview for Slobozhanschina is an integral part of the population of Ukraine, the vast majority (85 % of respondents) does not allow the disintegration of the country. Although, citizens represent the idea of a federal unit in the social and political attitudes of Slobozhanschina. The majority of respondents (44 %) would like to resolve social and political crisis in Ukraine in a peaceful way and unification of all political forces in the way of saving the world (as opposed to 17 % who are set to continue the struggle for the domination of certain political interests). The study showed a significant social and psychological stress: large segments of Slobozhanschina citizens stung crisis. For the «external» informational pressure and excitement added conflicts among family, friends, work colleagues on the basis of political differences (by this point 39 % of respondents had one or more conflicts).

Political activity of citizens of Kharkiv City and Kharkiv region is connected with the whole peaceful actions, where the first place has participation in the elections. Third part of respondents is not ready to participate in the public demonstrations. A certain part of the respondents (30 %) expressed their willingness to be personally involved in the activities assisting the police to keep public order. This indicates the high mobilization potential.

Keywords: social and political attitudes, political activity, political crisis, respondents, survey.

